

UDK 902
ISSN 1330-0644
VOL. 13-14/1996.-1997.
ZAGREB, 1999.

Prilozi

Instituta za arheologiju u Zagrebu

Pril. Inst. arheol. Zagrebu
Str./Pages 1-210, Zagreb, 1999.

Pril. Inst. arheol. Zagrebu 13.-14./1996.-1997.
Str./Pages 1-210, Zagreb, 1999.

Časopis koji je prethodio

Prilozi 1., 1983., Prilozi 2., 1985., 3.-4., 1986.-1987., 5.-6., 1988.-1989., 7., 1990.,
8. 1991., Pril. Inst. arheol. Zagrebu 9., 1992., 10., 1993., 11.-12./1994.-1995.

Nakladnik/ Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU/
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/ Adress of the editor's office

Institut za arheologiju/Institute of archaeology
HR - 10000 Zagreb, Ulica grada Vukovara 68
Telefon/phone/fax ++385/01/615 02 50, 615 12 90, 611 72 43

Glavni i odgovorni urednik/ Editor in chief

Željko TOMIČIĆ (Zagreb)

Redakcijski odbor/ Editorial committee

Dunja GLOGOVIĆ (Zagreb), Timotej KNIFIC (Ljubljana, SLO), Remza KOŠČEVIĆ
(Zagreb), Laszlo KÓVACS (Budapest, HUN), Kornelija MINICHREITER (Zagreb),
Mladen RADIĆ (Osijek), Željko RAPANIĆ, (Split) Aleksandar RUTTKAY (Nitra, SK),
Ivančica SCHRUNK (Minneapolis, USA), Željko TOMIČIĆ (Zagreb).

Prijevod na engleski/ English translation

Jadranka BOLJUNČIĆ
Goran HORVAT

Prijevod na njemački/ German translation

Nina MATETIĆ

Lektura/ Language editor

Marijan RIČKOVIĆ (hrvatski)
Ulrike STEINBACH (njemački)
Edo BOSNAR (engleski)

Dizajn/ Design

Roko BOLANČA

Korektura/ Proofreaders

Kornelija MINICHREITER, Zagreb
Željko TOMIČIĆ, Zagreb

Grafička priprema/ DTP

Studio "U", Zagreb

Računalni slog/ Layout

Ranko PERŠIĆ, Zagreb

Tisak/ Printed by

Tiskara Petravić d.o.o.

Naklada/ Circulation

600 primjeraka/600 examples

Sekundarne publikacije/ Indexed in

GERMANIA Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen
Archaeologischen Instituts, Verlag Philipp von Zabern, Mainz

Izdavanje časopisa novčano podupire

MINISTARSTVO ZNANOSTI I TEHNOLOGIJE REPUBLIKE HRVATSKE
HR - 10000 Zagreb, Strossmayerov trg 4

Sadržaj

- 5 Proslov
 ŽELJKO TOMIČIĆ

Izvorni znanstveni radovi

- 7 KORNELIJA MINICHREITER
Zoomorfna idolooplastika obredno-ukopnog prostora
starčevačkog lokaliteta na Galovu u Slavonskom Brodu
- 23 IVANČICA PAVIŠIĆ
Nakit kasnog brončanog doba s nalazišta Špičak kraj
Bojačnog
- 33 DUNJA GLOGOVIĆ
Fibule iz Ljupča
- 41 REMZA KOŠČEVIĆ
Nekoliko starih brončanih nalaza iz okolice Samobora
- 49 GORANKA LIPOVAČ VRKLIJAN
Mitraička kulturna slika iz Umljanovića
- 61 IGOR FISKOVIĆ
Jesu li Polače na Mljetu bile sijelo vladara Dalmacije?
- 83 ŽELJKO RAPANIĆ
Spomenici nepotpune biografije *De ecclesiis datandis* (2)*
- 91 ŽELJKO TOMIČIĆ
Ranosrednjovjekovno groblje Zvonimirovo - Veliko Polje,
prinos poznavanju bjelobrdске kulture u podravskom dijelu
Slavonije
- 121 ZORISLAV HORVAT
Neke činjenice o cistercijskom samostanu i crkvi u
Topuskom
- 135 DRAGO MILETIĆ
Plemićki grad Belec
- 155 SNJEŽANA PAVIČIĆ
Osnovni tipovi bizantskih relikvijarnih pektorala
- 161 TAJANA SEKELJ IVANČAN
Kasnosrednjovjekovne keramičke čaše iz Sokolovca,
Rudina-Čečavca i Kapan-Ivanca
- 179 GORAN GUŽVIĆ
JADRANKA BOLJUNČIĆ
Analiza učestalosti nagorjelih kostiju velikih zvijeri u
pleistocenskim naslagama špilje Vindije (Hrvatska)

Prikazi

- 187 ŽELJKO RAPANIĆ
VEDRANA DELONGA, Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj, Split, 1996. Nakladnik: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika - Split. Serija: Monumenta mediae aevi Croatiae vol. 1. Str. 1.-608. (Tekst, Literatura, Index epigraphicus, Index paleographicus, Kazalo osobnih imena, zemljopisnih naziva i važnijih pojmova. Sa crtežima u tekstu (Maja Fabijanac i Marko Rogošić)+ LXXXIV tabli fotografija (Zoran Alajbeg) + fotografije u tekstu (Nenad Gattin)+1 karta. /32x23 cm/.

Contents/Inhaltsverzeichnis

- Introduction*
ŽELJKO TOMIČIĆ

Original scientific papers

- KORNELIJA MINICHREITER
Zoomorphic Idols of the Starčevo Ceremonial and Burial Area Site at Galovo, Slavonski Brod
- IVANČICA PAVIŠIĆ
Schmuck der späten Bronzezeit vom Fundort Špičak bei Bojačno
- DUNJA GLOGOVIĆ
Fibeln aus Ljubač
- REMZA KOŠČEVIĆ
Several Old Bronze Finds from the Samobor Vicinity
- GORANKA LIPOVAČ VRKLIJAN
A Mithraistic Cult Relief From Umljanovići
- IGOR FISKOVIĆ
Were Polače on the Isle of Mljet the Seat of the Rulers of Dalmatia?
- ŽELJKO RAPANIĆ
*Denkmäler mit unvollständiger Biographie De ecclesiis datandis (2)**
- ŽELJKO TOMIČIĆ
Der frühmittelalterliche Friedhof Zvonimirovo - Veliko Polje, ein Beitrag zu den Erkenntnissen über die Bjelobrdο-Kultur in der slawonischen Podravina
- ZORISLAV HORVAT
Einige Tatsachen über das Zisterzienserkloster in Topusko
- DRAGO MILETIĆ
Burg Belec
- SNJEŽANA PAVIČIĆ
Grundtypen der byzantinischen Reliquiarpektoralien
- TAJANA SEKELJ IVANČAN
Spätmittelalterliche Keramikbecher aus Sokolovac, Rudina-Čečavac und Kapan-Ivanac
- GORAN GUŽVIĆ
JADRANKA BOLJUNČIĆ
Analysis of the Frequency of Partially Burnt Large Carnivore Bones in the Pleistocene Sediments at the Vindija Cave (Croatia)

- 189 BORIS GRALJUK
Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, nova serija
ARHEOLOGIJA (A) - sv. 47., strana 41.-117.
ETNOLOGIJA (E) - sv. 47., strana 179.-272.
PRIRODNE NAUKE (PN) - sv. 31., strana 273.-447.
Sarajevo, 1992. - 1995.
Sarajevo 1996. godine
- 190 BORIS GRALJUK
ROBERT WHALLON I LIDIJA FEKEŽA,
Kvantitativna analiza oblika grobne keramike ranog srednjeg vijeka sa teritorija Bosne i Hercegovine,
Izvorni znanstveni rad, str. 43.-59., uz tekst, tablice, histogrami, slike.
- 190 BORIS GRALJUK
ENVER IMAMOVIĆ,
Rezultati probnih iskopavanja u Podastinju, Višnjici i Gromiljaku kod Kiseljaka,
Izvorni znanstveni rad, str. 61.-92., uz tekst, skice, slike, table
- 191 BORIS GRALJUK
VELJKO PAŠKVALIN,
Prilozi proučavanju ilirsko-panonskog plemena Dezitijata i njegovog teritorija u krajevima srednje Bosne u predrimsko i rimsko doba,
Izvorni znanstveni rad, str. 93. do 116., uz tekst 5 tabli.
- 192 BORIS GRALJUK
VELJKO PAŠKVALIN,
Kulturnopovijesna problematika sepulkralnih spomenika rimskog doba s područja Bosne i Hercegovine,
Izvorni znanstveni rad, str. 117.-145., uz tekst, karta nalazišta, 3 table sa 10 slika, bibliografija, sažetak na engleskom.
- 193 BORIS GRALJUK
KEMAL BAKARŠIĆ,
Citati nove serije Glasnika Zemaljskog muzeja, (Arheologija) 1946.-1986.
Izvorni znanstveni rad, str. 147.-167., 11 tablica, 4 grafikona, bibliografija, sažetak na engleskom.
- 195 MARIJA BUZOV
DIADORA, sv. 15., Zadar, 1993., stranica 452, zajedno s tablama, crtežima, planovima, tlocrtima, fotografijama te kartama.
- 199 MARIJA BUZOV
DIADORA, sv. 16.-17., Zadar, 1995., stranica 430, zajedno s tablama, crtežima, planovima, tlocrtima, grafikoni-
ma, fotografijama te kartama.
- 203 MARIJA BUZOV
BRUNO MILIĆ, RAZVOJ GRADA KROZ STOLJEĆA 2, SREDNJI VIJEK, ZAGREB, 1995., str. 424, sa ilustracijama, Glosarij, Bibliografija, Kazalo gradova, naseljenih mjesta i arheoloških lokaliteta, te Popis slika i crteža.
- 204 DUNJA GLOGOVIĆ
EDWARD HERRING, Explaining Change in the Matt-Painted Pottery of Southern Italy. Cultural and social explanations for ceramic development from the 11th to the 4th centuries B.C., BAR International Series 722, 1998 (Oxford), 255 str., 176. slika.
- 207 KORNELIJA MINICHREITER
Kratice
- KORNELIJA MINICHREITER
Abbreviations / Abkürzungen

Plemićki grad Belec

Burg Belec

Izvorni znanstveni rad

Srednjovjekovna arheologija

Original scientific paper

Mediaeval archaeology

UDK 904:725.94(497.5 Belec) "12/17"

DRAGO MILETIĆ

Hrvatski restauratorski zavod

N. Grškovića 23

HR - 10000 Zagreb

Plemićki grad Belec nalazi se i danas u razmjerno visokom stupnju sačuvanosti. Izgrađen je vjerojatno u drugoj polovini 13. st., a napušten u prvoj polovini 18. st. Njegovi znatnim dijelom urušeni zidovi, bili su puno viši, što se može zaključiti prema visokom sloju grube. Uz vanjski obrambeni zid najbolje su očuvani dijelovi palasa, iz kojih se lako može razaznati njegova veličina, unutarnja organizacija i izvoran izgled. Od detalja arhitektonske plastike na izvornom je mjestu očuvano zanemarivo malo, što otežava točnije datiranje njegove slojevitosti. Zbog raspucalosti preostalih zidova, te istodobnog pomanjkanja volje da ga se istraži i zaštiti, prijeto mu potpuno urušavanje.

Teško bi netko mogao očekivati, tko se u prolazu slučajno zatekao u zagorskom ubavom seocu Belcu, da u njegovoj župnoj crkvi može razgledati najljepši i najbogatiji, pa s obzirom na to, i najvrjedniji barokni crkveni inventar, okruženim jednim od najljepših ciklusa baroknih zidnih slika pavlina Ivana Rangera. Ukratko, tu može naići na najznačajniji primjer baroknog Gesamtkunstwerka na čitavom našem prostoru. Još teže bi očekivao da će, ako se uputi malo dalje u selo, naići na najstarije poznate strukture jedne sakralne građevine u sjeverozapadnom dijelu Hrvatske. Tu će, u Juranščini, na malom uzvišenju podno krošanja stoljetnih lipa, ugledati pravilnu romaničku strukturu zvonika kapele Sv. Jurja, brižno sazdanu pravilnim klesancima. Nigdje drugdje u Hrvatskom zagorju, nego samo ovdje, mogu se susresti ovakvi romanički zidovi, na koje su u gotičkom razdoblju, tijekom dvije osnovne razvojne faze dograđeni zidovi lađe i svetišta, stvorivši tako najslikovitiju i najslojevitiju srednjovjekovnu sakralnu građevinu na ovom prostoru. Pored nje će ugledati barokni farof, a to mora biti pouzdan znak da je ova stara kapela, zapravo, nekadašnja župna crkva, te da je ta Juranščina središte onog trgovišta koje se prvi put u povijesnim ispravama spominje još godine 1258. No, to nije sve što se može ovdje razgledati i upoznati. Dalje, nešto istočnije od župnog dvora, ugledat će jedan od ljepših zagorskih perivoja s ribnjakom, slikovito smještenim podno šume, a još malo dalje i dvorac Selnicu, koji je 1800. godine izgradio general Đuro Rukavina.

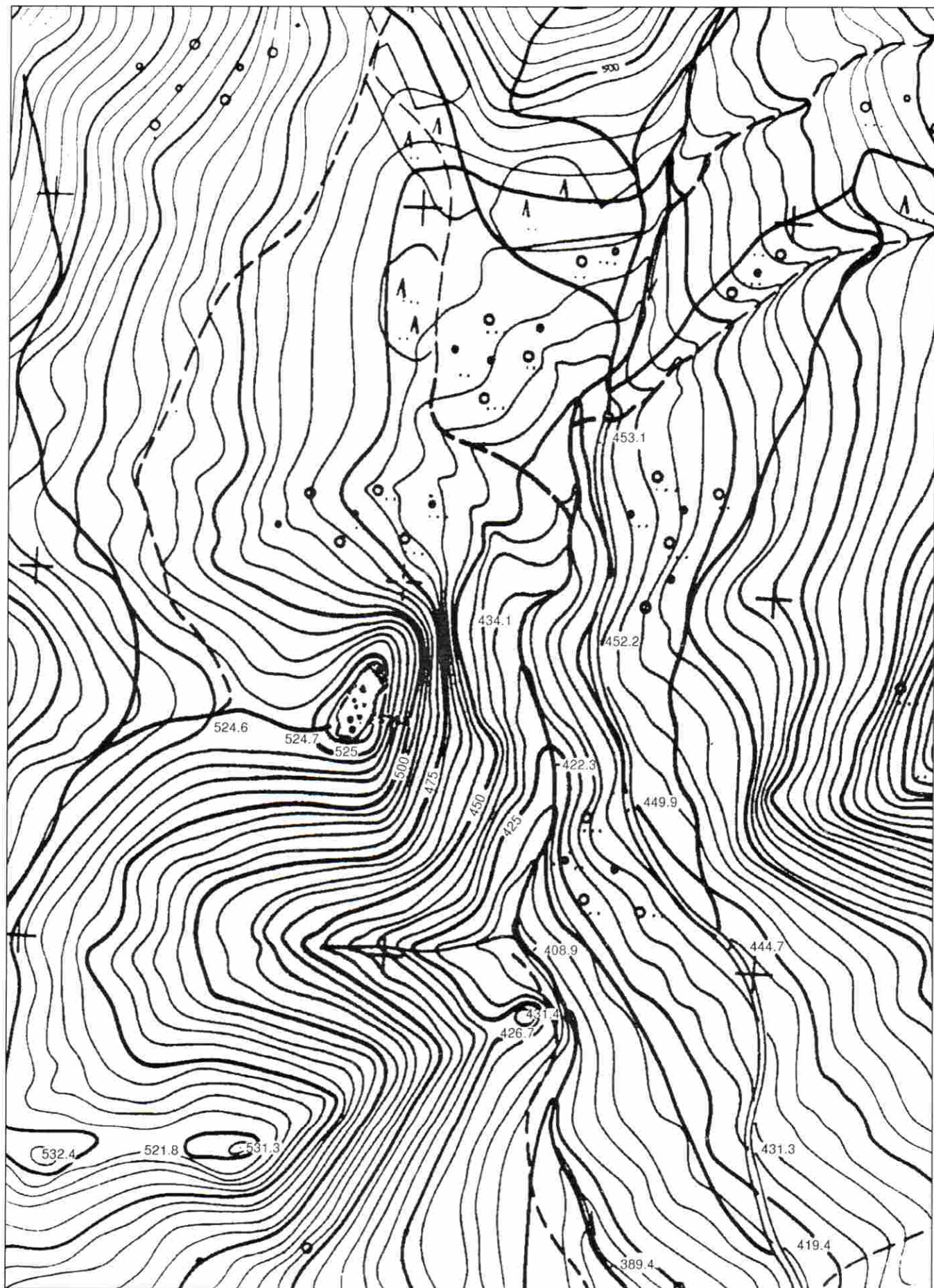
Ako nakon svega zaželi odmoriti oči i nahraniti dušu prekrasnim krajolikom, pa mu pogled sklizne prema nižim južnim obroncima 1060 m visoke Ivanščice, na vrhu jednog od njih, nešto zapadnije od kapele Sv. Jurja, ubrzo će ugledati ruševinu srednjovjekovnog plemićkog grada Belca, koji se ističe u zelenoj gori, svojim nazubljenim vrhovima, sivih

još uvijek visokih kamenih zidova. Da bi se obišao, vrijedi odvojiti nekoliko sati za laganu šetnju do grada radi upoznavanja njegovih, još uvijek znatnih ostataka. Zato kod župne crkve treba odmah skrenuti prema sjeveru. Na početku se uspinje blagim i ugodnim, ali uvijek blatnim i za osobni automobil teško i rijetko prohodnim putem, najprije kroz polja i vinograde, zatim putem kroz šumu do crpilišta belečkog vodovoda, a dalje će morati svakako nastaviti pješke, lijevo nešto strmijim putem koji će ga nakon samo desetak minuta dovesti do gradskih zidova. Za trud i utrošeno vrijeme odmah će mu biti uzvraceno ugodnim osjećajem tišine, tajanstvenosti i sigurnosti unutar stoljetnih ruševina te nezaboravnim pogledom na zlatarski kraj i čitav prostor između Ivanščice i Medvednice.

Belečki je grad izgrađen na izdvojenom stjenovitom vrhu jednog od južnih ogranaka središnjeg djela Ivanščice, na visini 580 m iznad mora (slika 1.). Posebno su strme sjeverna i istočna padina, nešto blaža s južnih strana, tako da je pristup gradu moguć jedino zapadnom, razmjerno ostalim, blažom padinom brijega. Ovakva konfiguracija položaja odredit će njegov izrazito izduženi tlocrtni oblik, veliku razliku u debljinama vanjskog obrambenog zida i nužno dispoziciju njegovih sastavnih dijelova.

U nizu prikaza prošlosti zagorskih plemićkih gradova, Laszowski prvi obrađuje i prošlost belečkog grada.¹ Iako nema sačuvanog povijesnog izvora koji bi upućivao na njegove prve vlasnike ili graditelje, on na početku zaključuje kako "ne ćemo pogriješiti, ako ustvrdimo, da je osnovan na izmaku 13. vijeka." Pretpostavlja da je to bilo u doba bana Henrika Gisingovca (1267.-1270.), ali ostavlja mogućnost da ga

¹ E. LASZOWSKI, Grad Belec, Hrvatska prosvjeta, Zagreb, 1914., I., str. 33.

Slika 1. Osnovna državna karta, detalj s područjem belečkog grada

Abb. 1 Staatliche Landkarte. Detail mit dem Gebiet der Burg Belec

je podigao češki kralj Otokar II., kada mu je 1270. godine Henrik predao Zagorje ili neposredno iza toga, a s namjerom da utvrdi granicu i ojača obranu osvojenog područja. Nakon mira koji je 1272. godine Otokar sklopio s kraljem Stjepanom, zagorski su gradovi vraćeni pod Stjepanovu vlast, a zagorske posjede i gradove ponovno je zadobio ban Henrik Gisingovac. Na temelju isprave kojom Henrikov unuk Petar Gisingovac, s pridjevkom Herceg, 1330. godine ima pravo ubiranja prihoda gradova Krapine, Oštrca i Kostela "na granici Njemačke", a u kojoj se ne spominje ni Lobar, koji nesumnjivo postoji već 1249., ni Belec, nego samo Oštrce koji se nalazi između njih - nužno proizlazi zaključak da u to doba Petar nije držao čitavo Zagorje. Može se pretpostaviti da je Belec tada bio već u posjedu Fridrika Celjskog. Naime, četiri godine kasnije, 4. svibnja 1334. štajerski maršal Herdegen Optujski presuđuje u parnici između Petra Gisingovca i Fridrika Celjskog da Fridrik mora vratiti Petru grad Belec. Iste se godine u najstarijem popisu župa Zagrebačke biskupije ispod grada Belca prvi se puta spominje župna crkva Sv. Jurja.

Petrovo je razdoblje obilježeno njegovim nasilničkim vladanjem, a u povijesnim izvorima zabilježen je slučaj otimanja posjeda Konjskih u Selnici, te podaci koji govore o njegovom samovoljnom ponašanju koje je izazvalo ubrzo i napuštanje nekih posjeda ispod Belca. Do kraja stoljeća nema podataka koji bi govorili o njegovim gospodarima, pa se pretpostavlja da je bio oduzet Gisingovcima i da je do kraja stoljeća u kraljevu posjedu.

Konačno, na samom kraju 14. st., Herman Celjski postaje zagorski knez i "baroregni Hungarie" pri čemu on i njegovi sinovi Fridrih, Herman i Ludovik od Žigmunda dobiva čitavu zagorsku županiju i gradove Krapinu, Lobar, Oštrce, Belec, Trakošćan, Lepoglavu, Kostel, Cesargrad, Varaždin. Te posjede 1406. godine potvrđuje kralj knezu Hermanu mlađem, a 1435. i njegovom sinu Fridriku. Ove posjede Celjski drže sve do Ulrikovog ubojstva godine 1456. kojim izumire njihov rod. Nakon toga posjede još kratko vrijeme zadržava njegova žena Katarina Branković, a kada je 1457. godine Ivan Vitovac postavljen za slavonskog bana, stječe i posjede Celjskih u Slavoniji.² Nakon Vitovčeve smrti njegove posjede drže njegovi sinovi Ivan, Juraj i Vilim, a budući da su se oni opredijelili u borbi za ugarsko prijestolje uz njemačkog cara, kralj Matija ih proglašava izdajnicima i oduzima im oko godine 1489. posjede, među kojima je i Belec. Vitovčeve gradove u ime kralja Matije zauzeo je Jakob Sekelj, koji ih nakon kraljeve smrti nije htio prepustiti Ivanu Korvinu bez pravedne naknade za troškove koje je imao u njihovom zauzimanju. Tek nakon što je Ivan Korvin založio Sekelju gradove Trakošćan i Vinicu, a kralj to potvrdio, ovaj mu je izručio sve zagorske gradove pa i Belec. Nakon Korvinove smrti godine 1504., i nekih igrica Jurja Brandenburškog s njegovim posjedima, Belec dolazi u posjed Gyulaya. Nakon što umire Benko Turoczy, unuk Ivana Gyulaya i ban Hrvat-

ske, Slavonije i Dalmacije, Belec neko vrijeme drži sin Nikola, a nakon Nikoline smrti, Benkova žena Suzana Ratkaj i kći Barbara. Godine 1634. kralj Ferdinand II. daruje Belec Sigismundu Kegleviću³ i Tomi Mikuliću Brokunovačkom. Keglević svoj dio prepušta Mikuliću, koji je novom darovnicom 1635. godine uveden u posjed. Nakon prosvjeda Turocijeve žene i kćeri, dogovorili su se oni pred čazmanskim kaptolom, da Mikuliću Belec pripadne tek nakon Suzanine smrti. Uz Mikuliće se vežu događaji koji na izuzetno zanimljiv način oslikavaju vrijeme oko sredine 17. stoljeća.

Toma Mikulić, ugledan pravnik, određeno vrijeme podban, pa kraljev namjesnik u sudbenim poslovima, na taj je način vrlo brzo ušao u posjed Belca. Bio je izuzetno bogat, nakon smrti ostavio je samo gotovine od, za to doba, fantastičnih sto tisuća forinti, a zagrebački kanonik Toma Kovačević, ipak, vjerojatno pretjeruje kada spominje da je srebnog posuda imao toliko, da ga je jedva šestopreg mogao prevesti.⁴ Godine 1649. umire on i njegov sin Ladislav, tako da vlasnik Belca, Martijanca, Brokunovca, Ladomira i Medvedgrada postaje njegov drugi sin Aleksandar, kapetan konjaništva u Ivaniću, s kojim je otac već ranije imao brojne probleme radi razuzdanog života i, kaže se, mnogih ubojstava. Očevom smrću Aleksandar ostaje bez snažnog zaštitnika, gomilaju se pritužbe za još teže zločine, pa je odlukom požunskog Sabora godine 1655. konačno pozvan pred banski sud. Svjestan težine svojih nedjela i presude koja ga očekuje, Kovačević piše da je Aleksandar pristupio jačanju obrambenih zidova belečkoga grada, kako bi se mogao oduprijeti uhićenju. Belec je opremio hranom, vodom i streljivom,⁵ a što je posebno zanimljivo, popisao je svu svoju pokretnu i nepokretnu imovinu, kako bi kraljevski fiskus točno znao što treba potraživati od onih koji će, ako se dogodi ono za njega najgore, zaplijeniti njegova dobra. Treba se samo prisjetiti kakva je otimačina i pljačka nedugo iza toga nastala s dobrima i imanjima Zrinskih i Frankopana, pa da se zakluči koliko je Mikulić bio u pravu.

Podban Gašpar Orehoci i podžupan Đuro Malenić opkolili su godine 1657. belečki grad, pa kada je Aleksandar spoznao da se neće moći oduprijeti, povjerio je daljnju obranu grada belečkom župniku Nikoli Dumiću, a on je skrovitim putem pobjegao iz grada, nakon čega je pokušao naći utočište u turskom dijelu Hrvatske. Budući da je pobjegao vjerojatno sa zlatnicima dobro napunjenom vrećom, to je bio dovoljan motiv da ga ubiju negdje kod Dubice turski vojnici koji su mu bili dodijeljeni za pratnju.

Ubrzo se pokazalo da je Aleksandar imao pravo. Njegov je imetak, odmah nakon bijega zaplijenio kraljevski fisk, a kada su kraljevi povjerenici Mirko Erdödy i Daniel Rauch došli u Belec, iako su sve sobe bile zapečecene, puno je toga nedostajalo, pa je županijski sudac Ivan Kiš proveo istragu u kojoj je ispitano oko 50 svjedoka, da bi na kraju istraga bila obustavljena.

² LASZOWSKI vrlo detaljno prikazuje i rekonstruira igre, ali i prave bitke pune ratnih pohoda, opsjedanja i zauzimanja gradova, paleži, razaranja, zarobljavanja, otkupa i svega ostaloga što obilježava to politički vrlo nesigurno razdoblje, što se sve događalo između Katarine, njemačkog cara Fridricha III., kralja Ladislava i Vitovca, da bi se zadržali golemi posjedi Celjskih.

E. LASZOWSKI, Ban Ivan Vitovac, Prosvjeta, Zagreb, 1898., I., str. 27. - 32.; 2., str. 69. - 71.; 3., 101. - 104.; 4., 118. - 122.

³ VJEKOSLAV KLAIĆ, Acta Keglevichiana, Zagreb, 1917., str. LXVII.

⁴ L. IVANČAN, Aleksander Ignacij barun Mikulich de Brokunovecz, Bogoslovna smotra, Zagreb, 1933., 3., str. 264.

⁵ Zagrebački kanonik Adam Baltazar Krčelić u svojoj Historiji spominje da se u 18. stoljeću u gradu Belcu radio puščani prah - "pulvis piriil"

Aleksandar je nakon što je ubio nekog plemića Maligoza, oženio njegovu ženu, a sestru zagrebačkog kanonika Ljudevita Vukoslavića, s kojom je imao sina Aleksandra Ignacija Mikulića. Aleksandrove posjede Turkovčinu i Maligutić kraljevski je fisk ostavio skrbnicima za podmirivanje troškova odgoja njegova sina, a budući da ni to nije moglo biti dovoljno, kralj je iz zaplijenjene mase izdvojio još 6.000 forinti, da se kamatama te glavnice podmire troškovi odgoja i školovanja budućeg zagrebačkog biskupa.

Sve ono što je slijedilo nije više imalo značajnijeg udjela za razvoj belečkih građevinskih struktura. Godine 1658. Juraj i Nikola Erdödi kupuju od kraljevskog fiska Belec za 12.000 forinti, nakon kojih je Belec neko vrijeme u posjedu Ratkaja (1706.), a 1720. grad sa čitavim imanjem za 9.500 forinti kupuje Franjo Matačić. Nakon Matačića Belec je u posjedu obitelji Jurenić i na kraju Rukavina.⁶

Belečki grad u literaturi

Za očekivati je da je Laszowski bio taj koji nas je prvi upozorio na prošlost belečkog grada, no ovaj je put izostao njegov makar šturi opis unutrašnjosti grada u doba kada ga je on, bez sumnje, pohodio.⁷ Prvi to čini neizbježni Gjuro Szabo. Szabo je prvi put bio na belečkom gradu u svibnju 1912., kada iz Lobora, preko Oštrca, nakon nekih manjih peripetija koje je tri desetljeća kasnije slikovito opisao u svojoj posljednjoj knjizi, dolazi na Belec grad.⁸ Kada se na tom putu spustio sa znatno višeg Oštrca i došao na mjesto koje mu je omogućilo da snimi fotografiju gotovo iz ptičje perspektive, s pogledom na grad s jugozapada, nastaje prva poznata fotografija belečkog grada (slika 2.). Mnogo će godina kasnije jednog drugog vrsnoga znalca plemićkih gradova, Tihomila Stahuljaka, belečki grad na ovoj fotografiji podsjećati na "nekakvu skrhanu posudu obraslu drvećem, no iz koje je također uspjielo izrasti drveće."⁹ Godinu dana nakon nastanka ove fotografije, Pilar snima i tlocrt grada. Ipak, prvi grafički prikazi grada nastali su znatno ranije, točnije, 1872. kada ga u rujnu te godine u pogledu s juga, olovkom crta Fany Daubachy¹⁰, a nakon toga 1888. crta ga i Branko Šenoa u pogledu s istoka, sjevera i sjeverozapada (slika 3.).

U vrijeme kada Šenoa, prije nešto više od stotinu godina, idući prema belečkom gradu zastaje na tri mjesta, da bi crtežima zabilježio njegov izgled s tri različite strane, njegovi su obrambeni zidovi sačuvani gotovo u čitavoj visini. Istočni zid, koji je danas skoro čitav urušen, postoji tada u cijeloj dužini i visini većoj nego u naše doba, a pri vrhu je rastvoren s nekoliko manjih i većih otvora. Na sjevernom zidu ne crta nikakvo oštećenje, a valjkasta dogradnja s južne strane djeluje kao da je sačuvana u čitavoj visini.

Na Szabovoj fotografiji vidi se da je urušen srednji dio valjkaste dogradnje, a ostali su zidovi jače nazubljeni. Po-

Slika 2. Pogled na grad sa zapada, snimio: GIURO SZABO, 1911.

Abb. 2 Ansicht der Burg von Westen, Foto GIURO SZABO 1911

datke koje daje ova fotografija nadopunjuje nam njegov prvi, znatno širi od kasnijeg, opis grada.¹¹ Zbog vrijednosti koje ima ovaj prvi opis grada, te zbog zanimljivosti pojedinih tumačenja, nužno ga je gotovo u cijelosti citirati:

"Sačuvalo se toliko zida, da se može podati tloris glavnih dijelova i prikazati sistem grada. U one dijelove grada, koji su se prislonili uz zapadni zid, ne može se unići, jer su zatrpani. U jednoj se strijelnici tu nalazi još drvo za puške (Prellholz).

Obliku brijega morao se prilagoditi i grad, zato je prema svojoj širini veoma dug. Glavi je ulaz na jugu kod 7, gdje se i sada pod ruševljem zapažaju vrata. Taj je prednji zid učvršćen pomno ugrađenim uglovnim kamenjem kod 3 - 3, a cijela polukružna kula A, koja je danas hrpa kamenja, kasnija je prigradnja te očito bastijon za obranu grada protiv artiljerijskog napadaja sa susjednih visova. Na suprotnoj strmijoj strani nalazi se glavni prostor za stanovanje C, koji je osim prizemlja imao barem još dva sprata. Još su sačuvani ostaci gotičkih prozorskih okvira, a na velikim ulaznim vratima na prvom spratu kod 5 sačuvan je i komad kamenog dovratnika. Prozora sa klu-pama ima u stijeni prema veoma uskom dvorištu BB, nu ti su prozori kasnije zazidani vapnenim mačkom i tako pretvoreni u strijelnice. Daljnje četiri prostorije za stanovanje DEFG prislonile su se uz istočni izvana nepristupni zid. Za obranu tih prostorija podignut je na suprotnoj zapadnoj strani već isprva čvrsto sagrađen zid KK, koji je u najsjevernijem svojem dijelu, gdje ima da služi i za obranu prostora C, još neobično pojačan. U zidu se vide udubine, u koje su nekada bile usadene

⁶ STJEPAN BELOŠEVIĆ, *Županija varaždinska i slob. i kralj. grad Varaždin*, Zagreb, 1926., str. 85.

⁷ LASZOWSKI (1914).

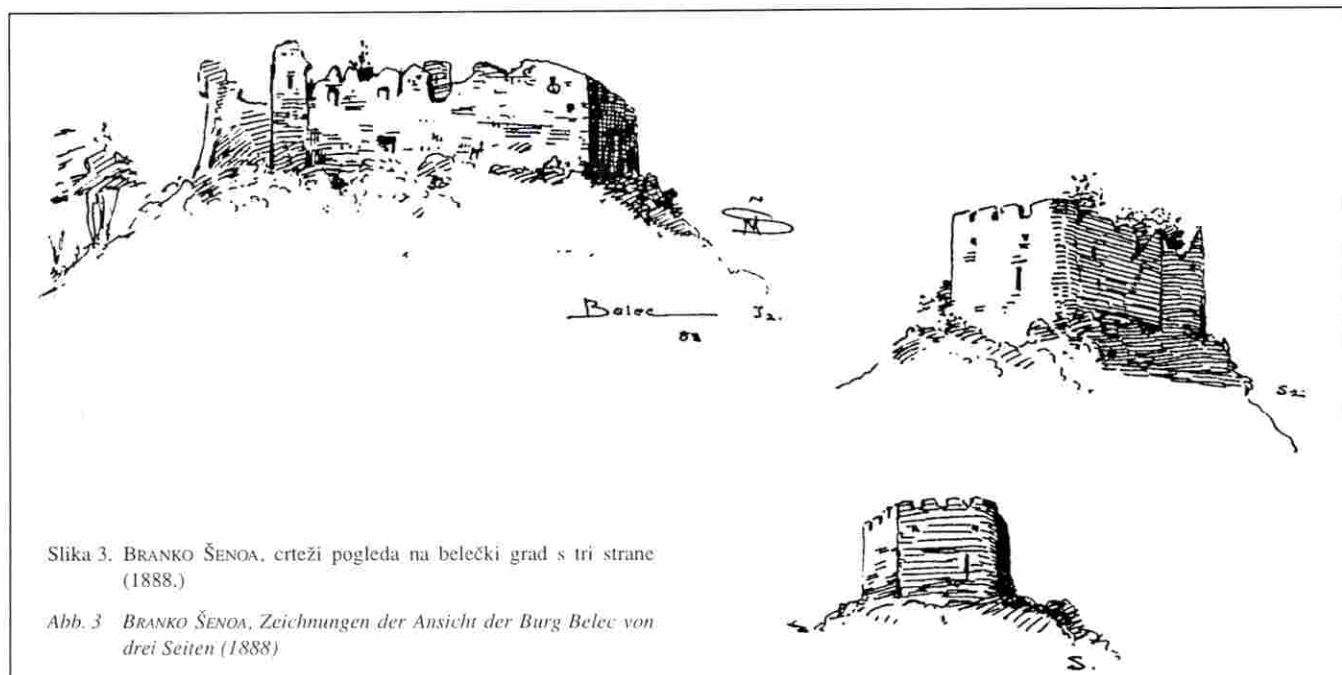
⁸ ANDELA HORVAT, *O djelovanju Zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji u Zagrebu 1910. - 1914.*, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, Zagreb, 1976. - 1977., 2. - 3., str. 24.

Put od Lobora, preko Oštrca do Belca lijepo je opisao u svojoj knjizi *Kroz Hrvatsko zagorje*, Zagreb, 1939., str. 71.

⁹ TIHOMIL STAHLJAK, *Gjuro Szabo djelo jednog života*, Zagreb, 1995., str. 290.

¹⁰ Crtež olovkom vel. 34,2x22, 5 ima sign. I.d "Stari grad Belec po naranj risala FANNY BERLIĆ 3-ga rujna 1872 od juga izložena strana". Katalog izložbe Fani Daubači, Galerija Benko Horvat, Zagreb, 1975., 39.

¹¹ Prvo nešto opširnije, ali još uvijek vrlo sažeto opisuje grad u Spomenicima kotara Krapina i Zlatar, Zagreb, 1914., str. 16., a kasnije u Sredovječnim gradovima taj je opis znatno sažetiji. G. SZABO, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1920., str. 78.

Slika 3. BRANKO ŠENOVA, crteži pogleda na belečki grad s tri strane (1888.)

Abb. 3 BRANKO ŠENOVA, Zeichnungen der Ansicht der Burg Belec von drei Seiten (1888)

grede. Možda je tu bio načinjen drveni hodnik za obranu (Wehrgang). Čini se da ovaj jaki zid nije kasnije bio dostatan, jer je u nutarnjosti grada paralelno s njime podignut novi zid HH, koji je načinjen iz slabijeg materijala i lošije izveden.”

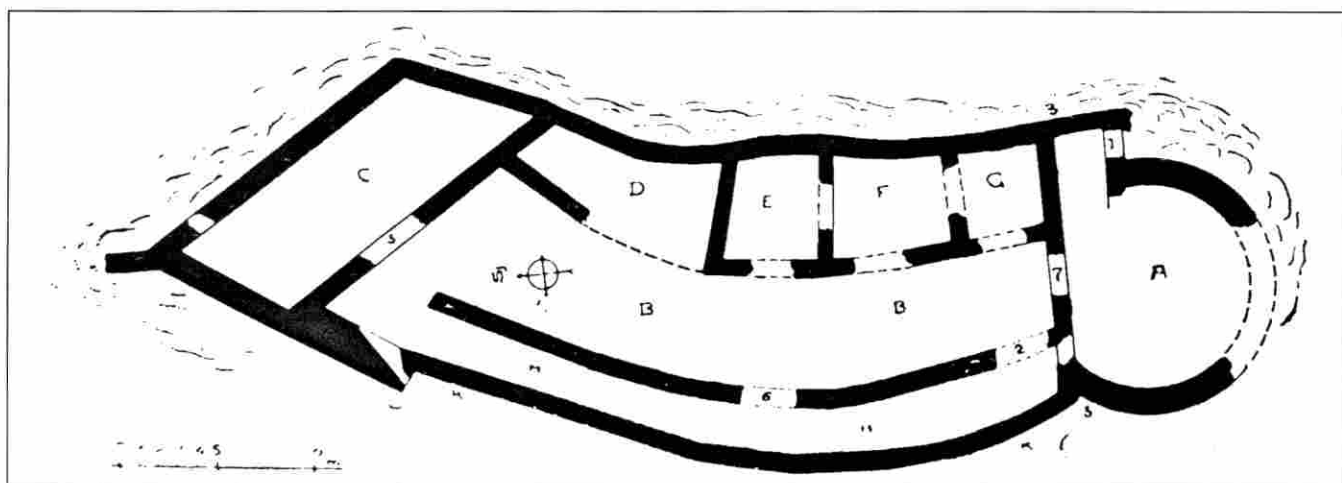
Danas ne samo da nema više traga gotičkim kamenim okvirima prozora i vrata, zanimljivim detaljima koji su još postojali u njegovo doba, nego su se nakon toga urušili znatni dijelovi zida, posebno dugački potez istočnog obrambenog zida i veći dio unutarnjeg zida palasa.

O stanju grada u Szabovo doba možda najviše govori tlocrt koji snima M. Pilar, godinu dana nakon što je Belec prvi put, a možda i jedini pohodio Szabo (slika 4).¹² Osnovni tlocrtni oblik grada Pilar crta uglavnom točno, no glavna mu se "zamjerka" mora dati na način na koji bilježi zidove, koji su na njegovu tlocrtu svi jednake debljine.¹³ A upravo debljina zida upućuje na neke ključne zaključke u analiziranju svakog arhitektonskoga sklopa plemićkoga grada.

Tek u ožujku 1961. prvi put grad nakon Szabe posjećuju konzervatori, koji ga opisuju, a Nino Vranić snima nekoliko fotografija pogleda na grad i neke detalje u unutrašnjosti grada.¹⁴ U njihovo doba, uz prvi ulaz visoko na istočnom zidu nalazio se gotovo čitav kameni prozorski okvir, kojemu danas nema traga.

I. Obrambene strukture

Grad se pruža od sjevera prema jugu po hrptu brijega u duljinu od 60 m, a najveća mu je širina 21 m (slika 5.-7.). Odmah se opaža da je krajnji južni polukružni dio kasnije podignuto pojačanje za obranu ulaza u grad, koji je u pravilu najosjetljiviji dio u obrani grada (slika 8.). Ova pravilna polukružna prigradnja sastoji se od dva koncentrična zida, koji su u niskom stupnju očuvanosti. Vanjski zid debljine 0,70 m

Slika 4. Tlocrt M. PILARA (1911.)

Abb. 4 Grundriß von M. PILAR (1911)

¹² Zbirka starih planova Uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine.
¹³ Pilar je bio izuzetno vješt snimatelj tlocrta plemićkih gradova, koje je izuzetno teško "pješke" snimati zbog velike razlike u razinama terena, a nema dvojbe da ih je on morao snimiti za samo jedan dan, toč-

nije u nekoliko sati, koliko se mogao zadržati na objektu. Zbog toga se i dogodilo da neki tlocrti uopće nisu dovršeni, kao što je to, na primjer, slučaj s Kostelom ili pak Okićem.

¹⁴ Fototeka i zbirka dosjea Uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine.

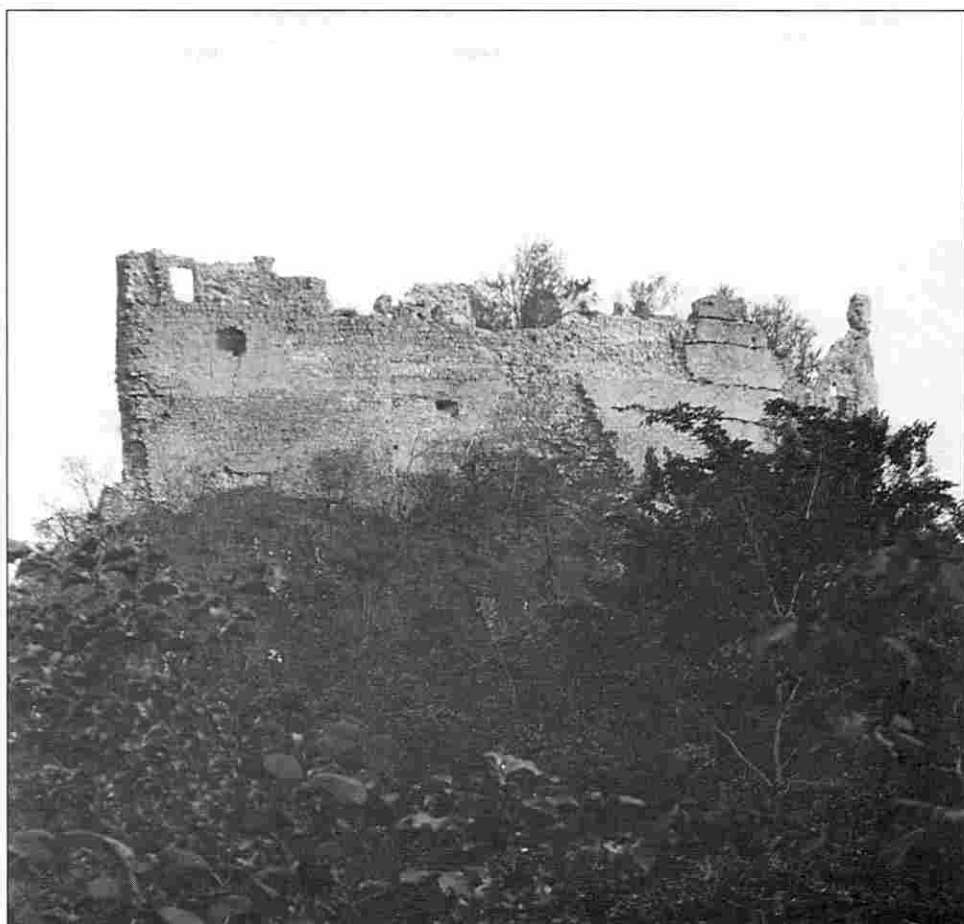
Slika 5. Pogled na grad s istoka (D. MILETIĆ, 1984.)

Abb. 5. Ansicht der Burg von Osten (D. MILETIĆ, 1984)

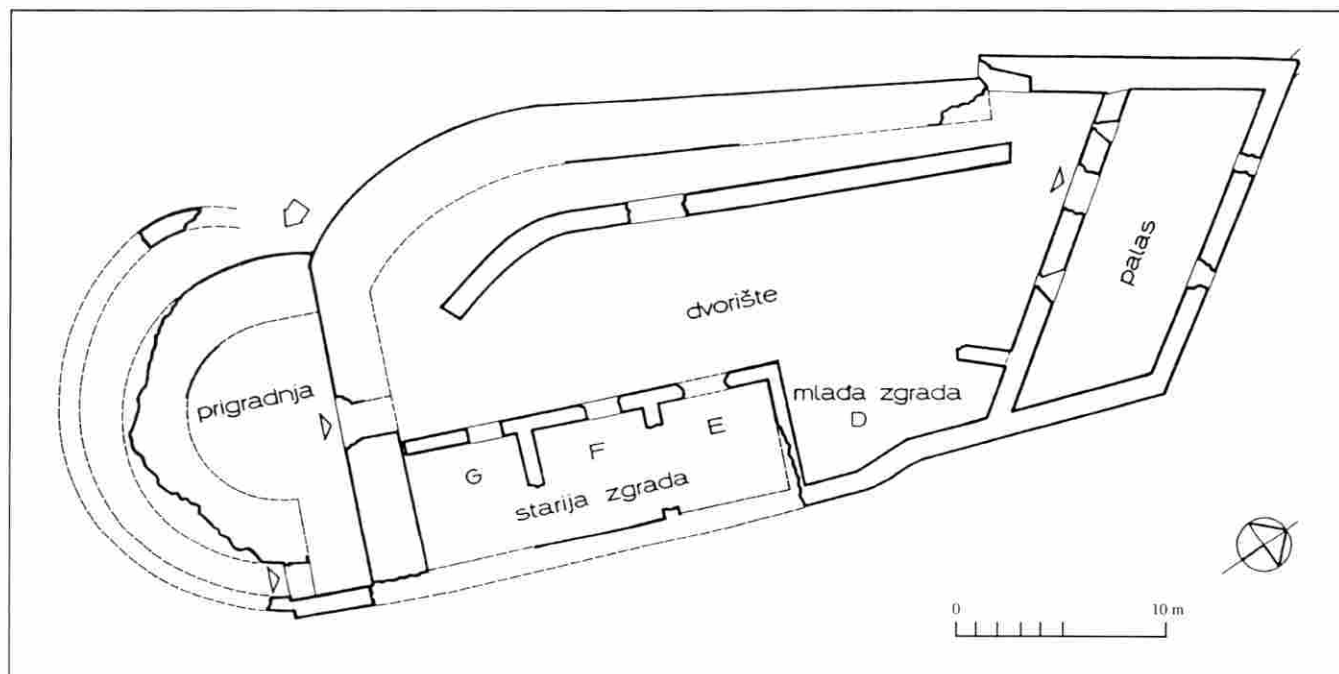
Slika 6. Pogled na grad sa sjevera (D. MILETIĆ, 1984.)

Abb. 6. Ansicht der Burg von Norden (D. MILETIĆ, 1984)

Slika 7. Pogled na grad sa zapada (N. VRANIĆ, 1961).

Abb. 7 Ansicht der Burg von Westen (N. VRANIĆ, 1961)

Slika 8. Tlocrt (D. MILETIĆ, 1992.)

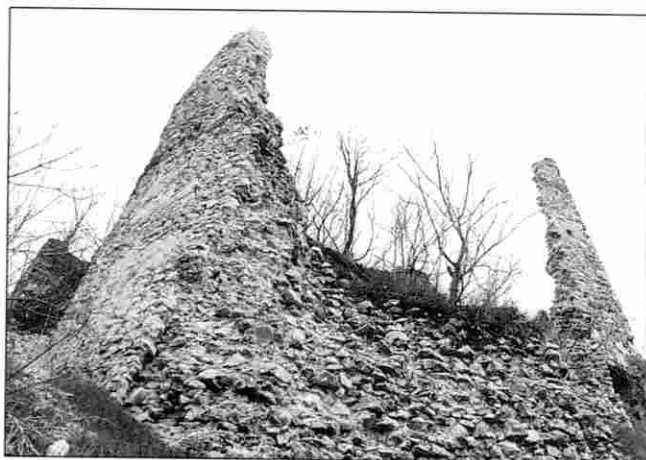
Abb. 8 Grundriß (D. MILETIĆ, 1992)

s istočne i 0,95 m sa zapadne pristupne strane, sačuvan je u vrlo maloj ukupnoj duljini, a ima jedini zadatak da oblikuje ljevkašti polukružni ulazni koridor, koji se postupno suzuje s 2,6 m na samo 1,5 m ispred prvog, mladog ulaza u grad. Unutarnji snažni polukružni zid tog koridora, debljine u donjem dijelu nešto manje od 3 m, očuvan je u znatnoj visini sa zapadne strane, dok mu je od ostalog dijela vidljiva još samo zidna jezgra (slika 9.). Prvi, mladi ulaz, nema očuvani okvir vrata ili zidane pristupke, a unutar vratne niše jedini je sačuvan detalj, četvrtasta rupa za gredu kojom se s unutarnje strane osiguravaju vrata (slika 10.). Po položaju i obliku spomenutog prozora koji je još postojao prije tridesetak godina, mora se zaključiti, da je ovdje bilo nekakvo kuli slično zdanje, u čijim je gornjim prostorima bila straža. S ovog je prozora najbolji pogled prema pristupnoj strani i put kojim se kroz usjek prilazi gradu. Visina zida iznad ulaza još uvijek je impresivnih 13 m (slika 11.-12.). Odmah iza ovih prvih vrata trebalo je pod pravim kutom skrenuti prema drugim, izvornim i glavnim vratima grada, smještenim po sredini 2,6 m debelog južnog zida. Vrata su gotovo u potpunosti zatrpana visokim slojem grube, tako da se od njih vidi samo s vanjske strane konstrukcija nadvoja vratne niše i njezina širina od 1,60 m. Nevidljivi, u zidu skriveni dio konstrukcije nadvoja vrlo je zanimljiv i nije poznato da je takav način korišten na nekom drugom plemićkom gradu. Plitki segmentni nadvoj vratne niše koji je zidan sedrom, ima neposredno iznad još jedan sedrom zidani nadvoj, čije se ravne strane spajaju u tjemenu pod tupim kutom, a koji ima zadaću rasteretnog luka (slika 13.).

Obrambeni zid koji okružuje naglašeno izduženu gradsku jezgru trapezoidnog tlocrtnog oblika, nejednolike je debljine. Južni pročeljni zid unutar kojeg su glavna vrata sa svojom debljinom od 2,6 m nije i najdeblji. Zapadni zid koji se prema spoju s južnim zidom zaobljuje, debljine je 2,75 m, ali iza 1,1 m širokog istaka debljina mu se smanjuje na 1,75 m. Unutar spomenutog istaka visoko je smještena uska ljevkašta niša otvora čiji se vanjski okvir urušio, a koji je nesumnjivo imao zadaću da nadzire i štiti čitav potez zapadnoga zida kojemu je najlakši pristup (slika 14.-15.). Prema glatkoj žbuci iznad otvora, koja je vidljiva s vanjske strane, može se zaključiti da otvor nije istodoban sa zidom, nego je probijen u neko kasnije doba. Uz istak znatno niže još je jedan manji otvor s četvrtastim oknom (slika 16.), čija namjena nije jasna, a nešto dalje i nešto više široki je niski ljevkašti otvor koji ima značajke topničkih otvora. Položaj otvora ne omogućava u sadašnjim uvjetima njegovo potpunije sagledavanje (slika 17.).

Vanjski zidovi palasa koji zauzima krajnji sjeverni dio grada u čitavoj širini, ujedno su i dijelovi obrambenog zida širine 1,75 m sa zapadne strane i 1,12 m sa sjeverne i istočne. Na preostalom dijelu obrambenog zida s istočne strane, koja je najsigurnija zbog izrazite strmine brijega, obrambeni se zid stanjuje na svega 0,95 m, što je uzrokovalo njegovo znatno urušavanje (slika 17.).

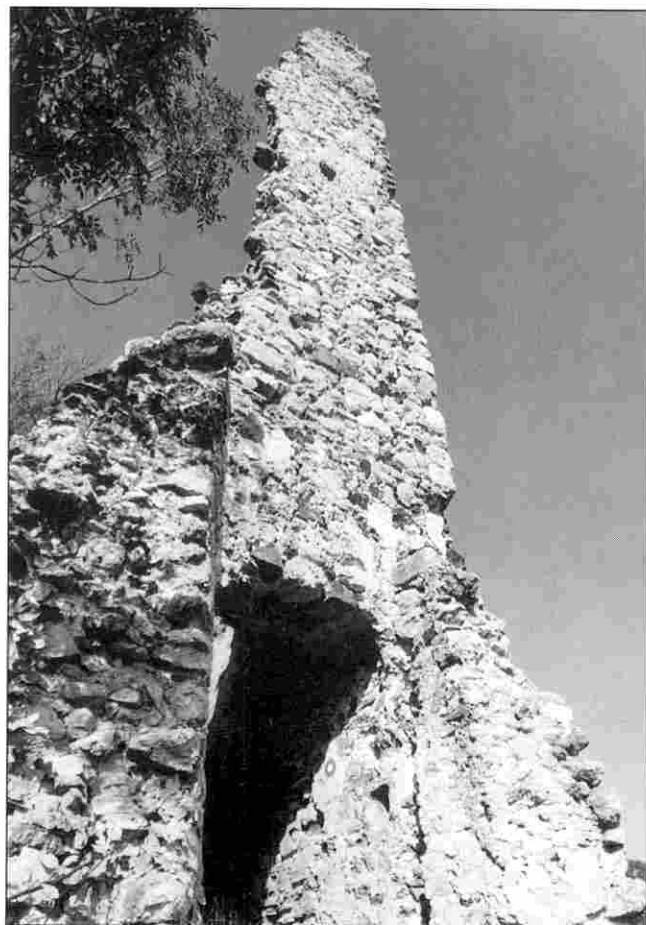
Struktura zapadnog zida jedna je od najpravilnijih koje susrećemo na plemićkim gradovima Hrvatskog zagorja. Kamen je priklesan i slagan u pravilne redove različitih visina (slika 18.). Po sredini zida veliko je urušavanje vanjskog zidnog platna, koje je zabilježeno već na Szabovoj fotografiji.

Slika 9. Pogled s juga na polukružnu prigradnju (D. MILETIĆ, 1984.)

Abb. 9 Ansicht von Süden auf den halbrunden Anbau (D. MILETIĆ, 1984)

Desno od urušenja vide se četiri pravilne, vodoravne, paralelne užljebljine, čije je podrijetlo nejasno (slika 7.). Szabo je i sam bio nesiguran kada je napisao da je tu možda "načinjen drveni hodnik za obranu (Wehrgang)". Visina, broj i raspored tih užljebljina ne upućuju na zaključak da tu može biti riječi o vanjskome obrambenom drvenom hodniku, a nemogućnost promatranja iz bližeg i pogotovo istraživanja, onemogućuju donošenje zaključaka. Ipak, možda se može naslutiti da taj dio zida ima dvije gradevinske mijene.

Slika 10. Vrata u mladi, s juga prigradeni dio (D. MILETIĆ, 1992.)

Abb. 10 Tor in den jüngerer südlichen Anbau (D. MILETIĆ, 1992)

II. Unutrašnjost grada

Danas se u gradsku jezgru ulazi preko visoke gruhe koja gotovo potpuno prekriva južni obrambeni zid s izvornim ulazom u grad. Desno, s istočne strane, pružaju se ostaci pročelja dugačke zgrade koja se prislonila uz istočni obrambeni zid. S lijeve strane, gotovo kroz čitavu duljinu dvorišta, pruža se zaobljeni zid duljine 26,75 m, širine 0,95 m, oblikujući tako uski, dugački, ljevkasti koridor uz zapadni obrambeni zid. Širina koridora je s južne ulazne strane oko 3,3 m, a sa sjeverne, uz palas, oko 1,3 m. Nejasno je Szabovo objašnjenje da je ovaj zid podignut sa zadaćom da pojača zapadni obrambeni zid na najugroženijoj pristupnoj strani, no nesumnjivo je da pripada kasnijem poboljšanju obrambenog sustava grada. Krajnji sjeverni dio unutrašnjosti grada po čitavoj širini zauzima, razmjerno čitavom položaju, vrlo prostrani palas.

a) Istočna zgrada

Istočna je strana položaja zbog njegove konfiguracije najsigurnija, s te se strane nije mogla očekivati nikakva opasnost. Zbog toga je na tome dijelu gotovo do krajnosti racionalizirana gradnja obrambenog sustava pa je tu obrambeni zid, s obzirom na znatnu visinu stanjen do maksimuma, što je i uzrok njegove sadašnje loše očuvanosti.

Unutar skućenog zaštićenog prostora koji zatvaraju obrambeni zidovi, morala se uz palas izgraditi i pomoćna stambena zgrada s nužnim gospodarskim prostorima. Za to je bilo jedino prikladno i sigurno mjesto, prostor duž istočnog obrambenog zida, kojemu pristup zbog obrane nije morao biti slobodan. Glavno zapadno pročelje sačuvano je do visine od 6,48 m iznad gruhe, a bočno sjeverno tek neznatno proviruje iznad novouspostavljene razine tla. Na preostalim zidovima zgrade, koja se na tom dijelu prislonila na obrambeni zid, jasno se razabiru dvije građevinske mijene.

Od jugoistočnog ugla dvorišta prema sjeveru prostire se starija zgrada u duljini 17,80 m i širini 5,20. Debljina njezina dva vanjska zida je 70-72 cm. Začuduje da su druga dva zida, koji pregrađuju unutarnji prostor u tri manja (prostori je E, F i G), jednake ili čak veće debljine (0,70 i 0,80 m). Sjeverni i srednji prostor (E i F) veličine su 5,20x5,20 m, dok je južni (G) veličine 5,10x5,20 m. Zgrada je, osim prizemlja, imala još najmanje dva kata. Prizemlje je zatrpano visokom gruhom, pa se od njegova glavnog pročeljnog zida vidi samo jedan vrlo uski prozor sa skošenom prozorskom nišom. Veličina okna ne može se odrediti, budući da se urušio kameni okvir. Na mjestu velikog urušenja pročeljnog zida možda se nalazilo još jedno takvo okno, a također se na preostalom dijelu prizemlja, koje je zakriveno gruhom mora pretpostaviti postojanje takvih manjih prozora kojima se osvjetljavala i prozračivala unutrašnjost. Na katu se ulazilo prvo u

Slika 11. Ulazni prostor južne prigradnje u pogledu sa zapada (N. VRANIĆ, 1961.)

Abb. 11. Eingangraum des südliche Anbau, Ansicht von Westen (N. VRANIĆ, 1961)

Slika 12. Ulazni prostor južne prigradnje u pogledu sa zapada (D. Miletić, 1993.)

Abb. 12. Eingangraum des südliche Anbau, Ansicht von Westen (D. Miletić, 1993)

srednju prostoriju (F). Vrata su imala kameni klesani okvir koji se urušio ili je izvađen, no prema njegovom dobro očuvanom otisku bio je veličine 30x24 cm. Vratna segmentno nadvijena niša širine je 1,20 m i visine u peti nadvoja 1,84 m, a to znači da je svijetli otvor vrata bio približno veličine 1,04x1,78 m. S južne strane, 55 cm ispod nadvoja, u niši je rupa veličine 20x20x130 cm, u koju se je uvlačila greda kojom su se osiguravala ulazna vrata. Osim vrata na pročelnom zidu, nije bilo drugih otvora prostorije F. Pročeljni zid prostorije E većim je dijelom urušen, pa se unutar ovog urušenja samo može pretpostaviti izvorno postojanje prozora.

Na dijelu pročelnog zida koji pripada prostoriji G djelomično je očuvan jedan otvor. Širina segmentno nadvijenog otvora je 1,52 m, visina do pete nadvoja 0,85 m, a u tjemenu oko 1,15 m. Parapet otvora je urušen. Posebnost ovog otvora je u njegovom oknu, okomito usječenom kroz čitavu debljinu zida, pa nema kamenog okvira.

Visina prvog kata (od dna donjeg grednika do dna gornjeg) je 2,82 m. Unutar vrlo slabo očuvanog pročelnog zida u visini drugog kata očuvan je samo jedan detalj. Uz sjeverni ugao, u presjeku zida vidi se okomiti kanal širine 36 cm, koji ima glatko žbukane stijenke, očuvane u visini 1,65 cm. Dno kanala završava ravno, a nalazi se u visini poda drugog kata.

Istočna je zgrada u kasnijem razdoblju produljena prema sjeveru na neizgrađen prostor (D), tako da se spojila s palašom (C). Od ove zgrade sačuvano je vrlo malo zida, bez ikakvih građevinskih detalja.

b) Palas

Palas je uz obrambeni zid najbolje očuvani dio belečkog grada (slika 19.). Nastao je u cijelosti istodobno s gradnjom obrambenog zida, koji je iskorišten za tri vanjska zida palasa. Točnije, četvrti, južni unutarnji zid u visini prizemlja palasa nije konstruktivno povezan s vanjskim zapadnim i istočnim obrambenim zidom, a čvrsta konstruktivna veza uspostavljena je 30 cm ispod grednika prizemlja (slika 20.). Dakle, prvo se pristupilo gradnji obrambenog zida, a kada je njegova gradnja uznapredovala do neke već sigurne visine, pristupilo se izgradnji unutarnjeg zida palasa, a dalje se gradnja obrambenog zida i palasa odvijala usporedno. To bi, možda, upućivalo na nemirno razdoblje u doba njegove gradnje i veliku žurbu u kojoj se ona odvijala.

Prizemlje

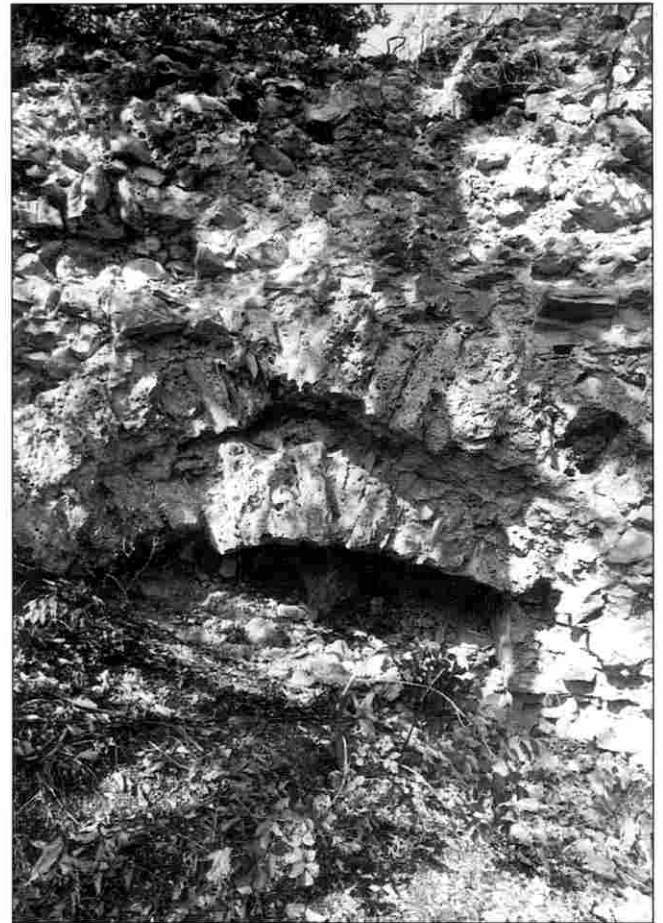
Palas ima romboidni tlocrtni oblik (razlika u dijagonalama je 5,60 m): sjeverni je zid duljine 14,20 m, južni 15,85 m, istočni 6,55 m, a zapadni 6,30 m (slika 19. a).

Unutarnji zid palasa koji je okrenut dvorištu, najslabije je očuvan, vjerojatno ne samo zbog debljine od 1,02 m, nego, možemo tek pretpostaviti prema rastvorenosti manjeg dijela preostalog zida, zbog brojnih otvora unutar dvorišnog zida. Prizemlje ovog zida rastvoreno je vratima i s dva uska prozora. Na mjestu 1,90 m širokog urušenja ne može se utvrditi izvorna veličina svijetlog otvora, budući da je očuvana samo jedna strana u zid okomito usječene vratne niše, čiji je seg-

mentni nadvoj zidan sedrom. S obje strane su rupe za drvenu gredu kojom su se s unutarnje strane osiguravala vrata. Točno po sredini dijela zida sa zapadne strane vrata nalazi se svega 14,5 cm široki prozorski otvor s ljevkastom nišom, čija je desna strana jače skošena da bi se bolje mogao po potrebi nadzirati ulaz u prostor prizemlja. Širina niše je 0,77 m, a visina niše i okna ne može se izmjeriti, budući da njihov donji dio prekriva gruha. Nadvoj niše izveden je drvenim gredicama visine 8-10 cm. Okno, čija je vidljiva visina 49 cm, uokviruje neprofilirani kameni okvir debljine 21 cm, koji je isklesan iz gustog (doprozornici) i šupljikavog (nadvoj) vapnenca, a površina je obrađena vrlo pravilno i glatko na dljeto (slika 21.).

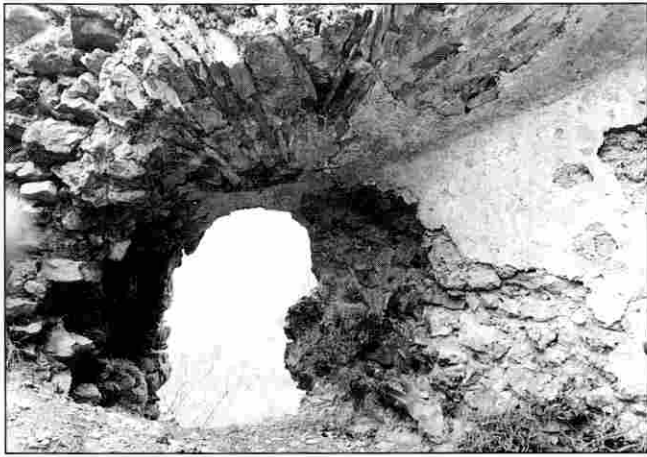
S druge strane vrata sačuvan je još jedan otvor, koji ima znatno širu (1,42 m) segmentno nadvijenu nišu, čiji se klesani okvir okna također urušio.

Može se pretpostaviti da su na mjestima dva urušenja u sjevernom zidu bili izvorno uski otvori koji su mogli imati i obrambeni zadatak, iako nisu vidljivi nikakvi tragovi okvira okna ni njihovih niša. Istočno urušenje s unutarnje je strane širine 1,47 m, a s vanjske 0,95 m. Širina zapadnog je 0,85 m, a iznad njega se dalje sve do vrha zida, preko prozorskih otvora prvog i drugog kata, nastavlja jaka pukotina kojom je dramatično poremećena statika čitavog sjevernog zida. Samo na dijelu sjevernog zida očuvane su manje površine žbuke na kojoj nema tragova bijeljenja. Najveća visina prizemlja koja je vidljiva iznad gruhe je 2,50 m, što upućuje na njegovu izvornu visinu više od 3 m.

Slika 13. Izvorni ulaz u grad (D. MILETIĆ, 1993.)

Abb. 13. Ursprüngliches Burgtor (D. MILETIĆ, 1993)

Slika 14. Niša puškarnice u zapadnom obrambenom zidu (D. MILETIĆ, 1984.)

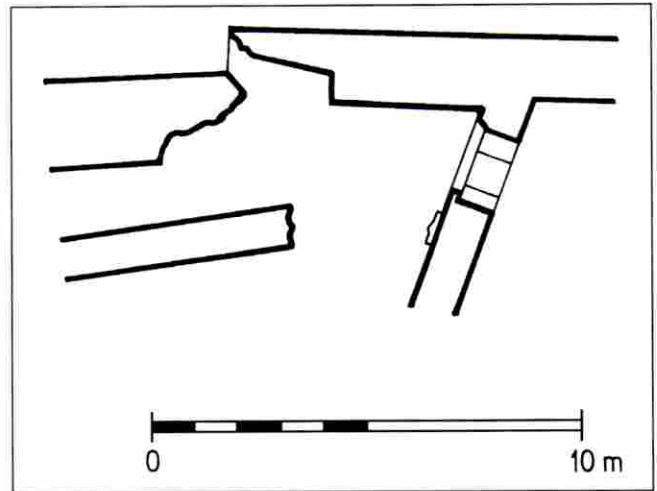
Abb. 14 Nische der Schießcharte in der westlichen Schutzmauer (D. MILETIĆ, 1984)

Prvi kat

Zidovi prvog kata stanjuju se 10-26 cm, a na tako nastalom istaku bio je položen grednik (slika 19. b).¹⁵ Veličina rupa grednika na južnom zidu je 18x18, 19x19, 19x22. Za razliku od prizemlja unutar kojeg je bio jedinstveni prostor, prvi je kat podijeljen u dva podjednako velika dijela. Pregradni zid širine 60 cm, čiji su još uvijek očuvani manji dijelovi vidljivi uz sjeverni zid, bio je konstruktivno povezan sa sjevernim i pretpostavljamo južnim zidom (slika 26.). Težina ovako jakog pregradnog zida bila bi, bez sumnje, prevelika za drveni grednik tako velikog raspona, da ga u prizemlju nisu morali podupirati na dva ili više mjesta drveni stupovi, a čije bi se čvrste kamene baze mogle utvrditi jedino u istraživanjima.

Zapadna prostorija kata imala je po jedan prozor na sva tri vanjska zida. Kroz sjeverni prozor nastavlja se ranije spomenuta jaka pukotina, pa mu zbog oštećenja nije moguće točno odrediti visinu (slika 23.). Na jednoj starijoj fotografiji snimljenoj sa sjevera, ne vidi se okno ovog prozora, a to znači da je tada bio zazidan. Istodobno, to bi značilo da je do pucanja ovog zida moralo doći još u doba u kojem se u gradu živjelo, pa su prozor i njegova prostrana niša zazidani zbog sanacije pukotine. Unutar 1,33 m široke prozorske niše, okno je pomaknuto uz njezinu zapadnu stranu, a s istočne je prozorska klupa dubine 45 cm. Na taj je način onaj tko sjedi na klupi i promatra prostor kojim se pristupa gradu, zaštićen punim zidom od neugodnog sjevera. Od kamenog prozorskog okvira očuvao se još istočni doprozornik i dio nadvoja, a kada ga je 1961. godine fotografirao N. Vranić, njegov je okvir bio gotovo čitav (slika 24.). Dok na doprozorniku nema rupa od željezne rešetke, na nadvoju se vidi jedna takva rupa. Prozorska niša okomito je usječena u zid, a tragovi nadvoja upućuju na zaključak da je bio formiran drvenim grednicama.

Zapadni prozor, koji je smješten 0,85 m od južnog zida, imao je 1,95 m široku i 2,00 m visoku i segmentno nadvijenu prozorsku nišu, unutar koje je sa svake strane bila prozorska klupa (slika 25.). Nema sačuvanih dijelova kamenog okvira prozora.

Slika 15. Tlocrt puškarnice u zapadnom obrambenom zidu (D. MILETIĆ)

Abb. 15 Grundriß der Schießcharte in der westlichen Schutzmauer (D. MILETIĆ)

Južni prozor udaljen je svega 1,00 m od zapadnog zida i time je okrenut prema uskom ljevkastom koridoru uz zapadni obrambeni zid. Unutar 77 cm debelog zida, prozorska niša širine 1,71 m ima ravni drveni nadvoj na visini 1,75 m i sa svake strane prozorsku klupu. Istočna klupa dubine 33 cm je recentna, a od zapadne izvorne, dubine 52 cm, vidljiv je samo još trag u podu niše. Od prozorskog okvira u zidu i na površini grube nema očuvanih dijelova (slika 20.).

Istočna prostorija ima po jedan prozor na sjevernom i istočnom zidu, koji se bitno razlikuju od onih u susjednoj prostoriji. Visoki parapeti ovih prozora su puni, pa se nije moglo bez teškoća pristupiti njihovim oknima (slika 26.). Prozorske niše s gotovo ravnim zidanim nadvojima širine su 90 cm (sjeverna) i 1,00 m (istočna). Visina niše sjevernog prozora, u kome je odlično očuvana žbuka s vapnenim premazom, je 0,80 m, a visina istočnog se, zbog djelomičnog urušenja nadvoja i parapeta u postojećim uvjetima ne može točno odrediti. Na unutarnjem zidu koji je okrenut dvorištu, dva su prozora. Istočni je manji, njegova je niša široka svega 85 cm, dok je od zapadnog prozora sačuvana samo zapadna strana prozorske niše visine 1,75 m, po čemu bi se moglo zaključiti da je ovaj prozor imao isti ili sličan oblik kao i prozor u susjednoj prostoriji na istome zidu.

Žbuka na unutarnjim zidovima znatno je očuvanija u zapadnoj nego istočnoj prostoriji. Uglavnom je to sitnozrnata smeda žbuka s gustim bijelim vapnenim premazima.

Drugi kat

Drugi je kat za razliku od prvog jedan veliki jedinstveni prostor, no ipak postoji mogućnost da je mogao biti pregrađen nekom laganom konstrukcijom, koja nije ostavila traga na sjevernom zidu (slike 19. c i 26.). Njegovi se zidovi stanjuju za daljnjih 20-40 cm. Ritam prozora ne odgovara onome na prvome katu. Na sjevernom su zidu tri prozora, čije su u zid okomito usječene niše široke oko 1,75 m. U nišama nema prozorskih klupa, nisu sačuvani njihovi nadvoji kao ni kamene okviri prozora. Na istočnom je zidu prozor čija je niša široka oko 1,30 m,

¹⁵ Debljina zapadnog zida u visini prvog kata je 130 cm, a sjevernog 85 cm.

Slika 16. Pogled izvana na istaknuti dio i otvore zapadnog obrambenog zida (D. MILETIĆ, 1992.)

Abb. 16 Außenansicht auf den herausragenden Teil und Öffnungen der westlichen Schutzmauer (D. MILETIĆ, 1992)

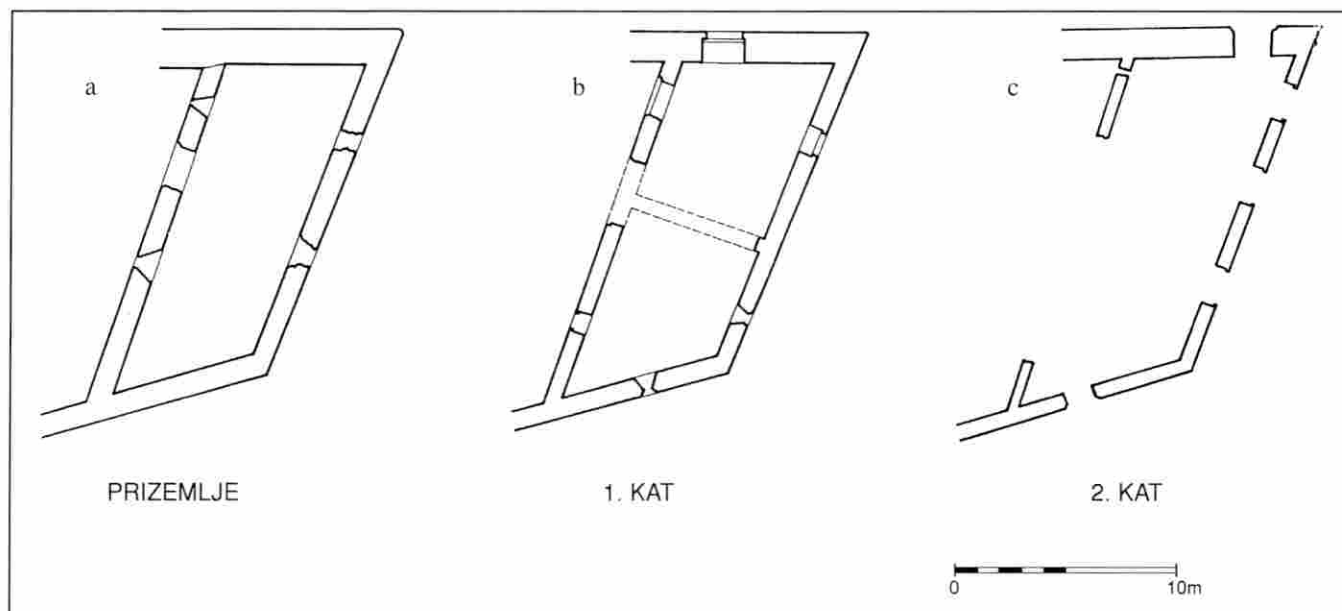
Slika 17. Pogled s istoka na grad (D. Miletić, 1992.)

Abb. 17 Ansicht der Burg von Osten (D. MILETIĆ, 1992)

Slika 18. Pogled izvana na sjeverni dio zapadnog obrambenog zida i pročelje palasa (D. MILETIĆ, 1993.)

Abb. 18 Außenansicht des nördlichen Teils der westlichen Schutzmauer und der Palaisfassade (D. MILETIĆ, 1993)

Slika 19. Tlocrt palasa: a) prizemlje, b) prvi kat, c) drugi kat

Abb. 19 Grundriß des Palais: a) Erdgeschoß, b) erster Stock, c) zweiter Stock

a neposredno uz sjeverni ugao je zazidana niša nekakvog otvora. Radi li se tu o još jednom prozoru ili možda o zahodu, teško je zaključiti. Na zapadnom zidu bio je samo jedan prozor čija je okomito usječena niša široka 1,74 m, a koji je vjerojatno naknadno probijen. Kao i kod prozora sjevernog zida, i na ovom je prozoru urušen nadvoj niše i prozorski okvir.

Unutarnji južni zid očuvan je u visini drugog kata u vrlo maloj dužini. Neposredno uz zapadni zid samo je jedan uski otvor, čija se namjena ne može pouzdano odrediti. Za razliku od prvog kata, na drugome katu nema ostataka žbuke na unutrašnjim zidovima.

Prema razlici u strukturi zida i načinu gradnje (klesanci na sjeverozapadnom uglu), drugi je kat kasnije nadograđen, možda tek u 17. st., kada ga drži Mikulić.

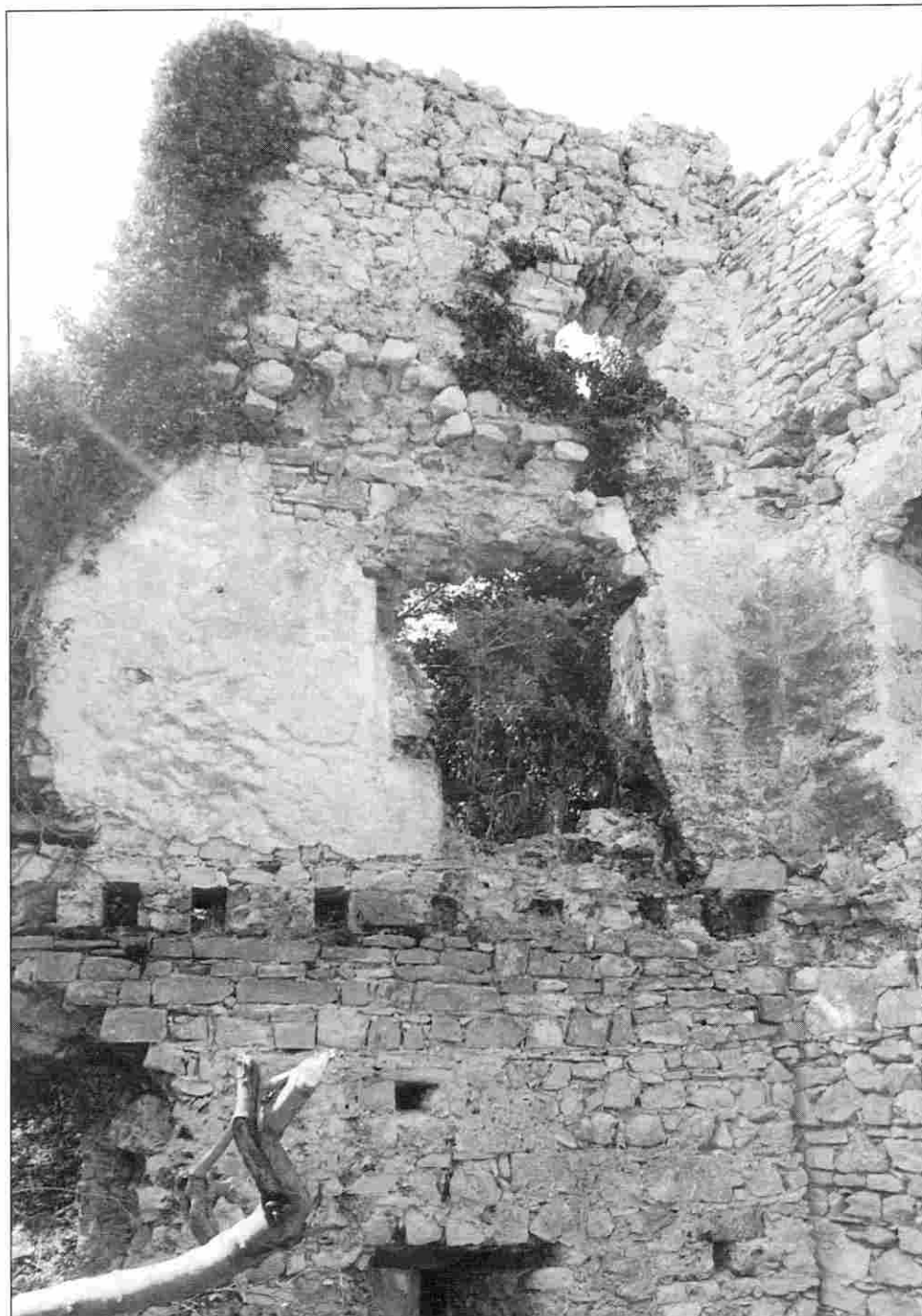
Plemićki grad, da bi mogao funkcionirati u svim uvjetima, osim obrambenih struktura koje su osiguravale sigurnost čitavom položaju palasa, koji je pružao mogućnost razmjerno ugodnog stanovanja onome u čijem je posjedu ili njegovom kaštelanu, te pomoćnih gospodarsko-stambenih zgrada koje su omogućavale da grad funkcionira i kao središte vlastelinstva, morali su postojati još neki objekti, kojima bi se osigurali svi uvjeti potrebni za zadovoljavanje uobičajene razine življenja u kasnom srednjem vijeku, kako u mirno doba, tako i u doba nesigurnosti ili rata.

Jedan od izuzetno važnih objekata plemićkih gradova, posebno u doba moguće opsade grada, bio je bunar ili kod visinskih gradova najčešće vodospremnica. Teško se može zbog položaja grada pretpostaviti da je unutar grada postojao zdenac, iako se danas nedaleko nalazi crpilište belečkog vodovoda, pa je vjerojatnije da je vodu osiguravala vodospremnica. Svakako se nameće pitanje njezinog položaja. Jedini razuman položaj, a tome govori u prilog i konfiguracija terena, bio bi u sjeveroistočnom uglu dvorišta. Oborinske vode skupljene s krovnih površina palasa i istočne zgrade, mogle su se bez poteškoća i većih gubitaka lako dovesti do vodospremnice izgrađene na ovome mjestu.

Nije nužno da unutar plemićkog grada postoji zasebna sakralna građevina, što posebno vrijedi za one manje plemićke gradove, u kakve spada i Belec. Ako je postojao samo zaseban prostor namijenjen za svakodnevnu molitvu, on se vjerojatno prije nalazio u istočnoj zgradi nego u palasu. Je li za to bio određen prostor uz istočni zid, između palasa i starijeg dijela istočne zgrade (D), na što podsjeća tlocrtni oblik i situacija donekle slična onoj na Cesargradu, to bi mogla utvrditi tek arheološka istraživanja. No, ipak je možda najvjerojatnije da je unutar palasa samo dio prostora povremeno služio za molitvu.

Belečki grad pripada i po tlocrtu i po unutarnjoj organizaciji skupini jednostavnih manjih visinskih gradova. Čvrst, za visinske gradove razmjerno pravilan volumen, određen je obrambenim zidom koji je posebno pojačan na mogućim napadnim stranama. Dispozicija pojedinih dijelova unutar ovog nevelikog arhitektonskog sklopa maksimalno je jednostavna, a određena je konfiguracijom položaja, izborom sadržaja i razumljivo ekonomskom snagom i kulturnom razinom njezinih vlasnika. Belečki grad kao i ostali zagorski plemićki gradovi, nema kulu koja je inače simbol, ne samo srednjovjekovnog plemićkog grada, nego općenito jedan od simbola čitavog srednjovjekovlja, budući da tamo gdje postoji, njezin volumen dominira čitavim arhitektonskim sklopom plemićkog grada, tim središtem političkog, društvenog, kulturnog i gospodarskog života tog razdoblja.

Pomanjkanje kule za koju se smatra da je dominantna u obrani svakog položaja, u belečkom gradu nastojalo se nadomjestiti naglašeno pojačanim obrambenim zidom na napadnoj strani, pouzdanim štitom od svakog neželjenog i nekontroliranog ulaza u grad, te brižnim odabirom smještaja ulaza u grad. Na ulazu nasuprotnoj strani i najsigurnijem dijelu položaja, podignut je palas na onome mjestu na kojem se često nalazi, ako je ima, upravo utočišna kula. Po tlocrtom je obliku i dispoziciji sastavnih dijelova Belec najsljedniji Okiću. Iako temeljni morfološki oblik, ni arhitektonske detalje palasa koji su još uvijek uočljivi i razumljivi, ne

Slika 20. Unutrašnjost palasa, pogled na spoj zapadnog vanjskog i južnog unutarnjeg zida palasa (D. MILETIĆ, 1992.)

Abb. 20 *Palaisinnenraum. Ansicht der Verbindung der westlichen Außenmauer und der südlichen inneren Palaismauer* (D. MILETIĆ, 1992)

možemo povezati s općim značajkama kula, njega ipak karakterizira jaka obrambena sastavnica, a koja se ogleda u izboru njegova smještaja unutar položaja.

Belečki plemićki grad izrazito je siromašan jasno stilski određenim arhitektonskim detaljima, koji bi nam pomogli odrediti ne samo vrijeme nastanka grada, nego i njegovu slojevitost. Na sadašnjem stupnju istraživanja slojevitost grada moguće je odrediti samo prema razlikama u strukturama zidova pojedinih dijelova grada. Osim već spomenute moguće slojevitosti zapadnoga obrambenoga zida, na sjevernom se

obrambenom zidu uočava jasna razlika u strukturi zida prizemlja i kata od one drugoga kata, koji je prema tome podignut kasnije, možda čak u 17. st. Na čitavom gradu sačuvan je samo jedan klesani, krajnje jednostavan okvir okna uskog ljevkastog otvora i manji dijelovi klesanog okvira sa skošenim bridom većeg prozora, no oba bez jasnih obilježja koja bi uputila na točnije određivanje doba njihovog nastanka. Niti na površini nema vidljivih dijelova ili makar ulomaka arhitektonske plastike koji bi mogli nešto više reći o opremi grada i razini reprezentativnosti njegovih prostora.

Većinu odgovora na pitanja koja si postavljamo, promatrajući sve ono što je preostalo od njegovih struktura, možemo dobiti jedino izvođenjem sustavnih istraživanja belečkog grada. Možemo pretpostaviti da bi ona pružila niz nužnih podataka, potrebnih za izvođenje sveobuhvatnog zahvata konsolidacije zidova, konzervacije, djelomične rekonstrukcije i prezentacije čitavog grada.

Belečki grad, sa svojim središnjim smještajem na južnoj strani atraktivne Ivanščice, pruža neke mogućnosti za ostvarenje vrlo zanimljivog programa prezentacije i popularizacije plemićkih gradova. On je treći u nizu gradova smještenih s južne strane ove najduže i najviše planine u sjevernoj Hrvatskoj. Sustavnim istraživanjem i prezentiranjem ruševina Lobora, Oštrca, Belca, Milengrada i Grebengrada, nakon niza godina upornog i složenog rada, dobilo bi se nešto što bi mogli nazvati "Sjeverozapadnom transverzalom hrvatskih plemićkih gradova".

Tako prezentirani, danas skromni ruševni ostaci nekada snažnih zidova, unutar kojih se odvijao buran i bogati politički, društveni i kulturni život, koji su oblikovali tada najopremljenije, najbogatije negdje čak se može reći i raskošne prostore, što su danas jedini ostaci stambenoga graditeljstva srednjeg vijeka - postali bi na taj način važno sredstvo u edukaciji budućih naraštaja, pa i još jedan motiv brojnim poklonicima prirode da se upute na Ivanščicu i obidu, jednog po jednog, njegove gradove.

Slika 21. Unutrašnjost palasa, pogled na nišu otvora u prizemlju južnog zida (D. MILETIĆ, 1992.)

Abb. 21 Palaisinnenraum, Ansicht der Nische der Öffnung im Erdgeschoß der südlichen Mauer (D. MILETIĆ, 1992)

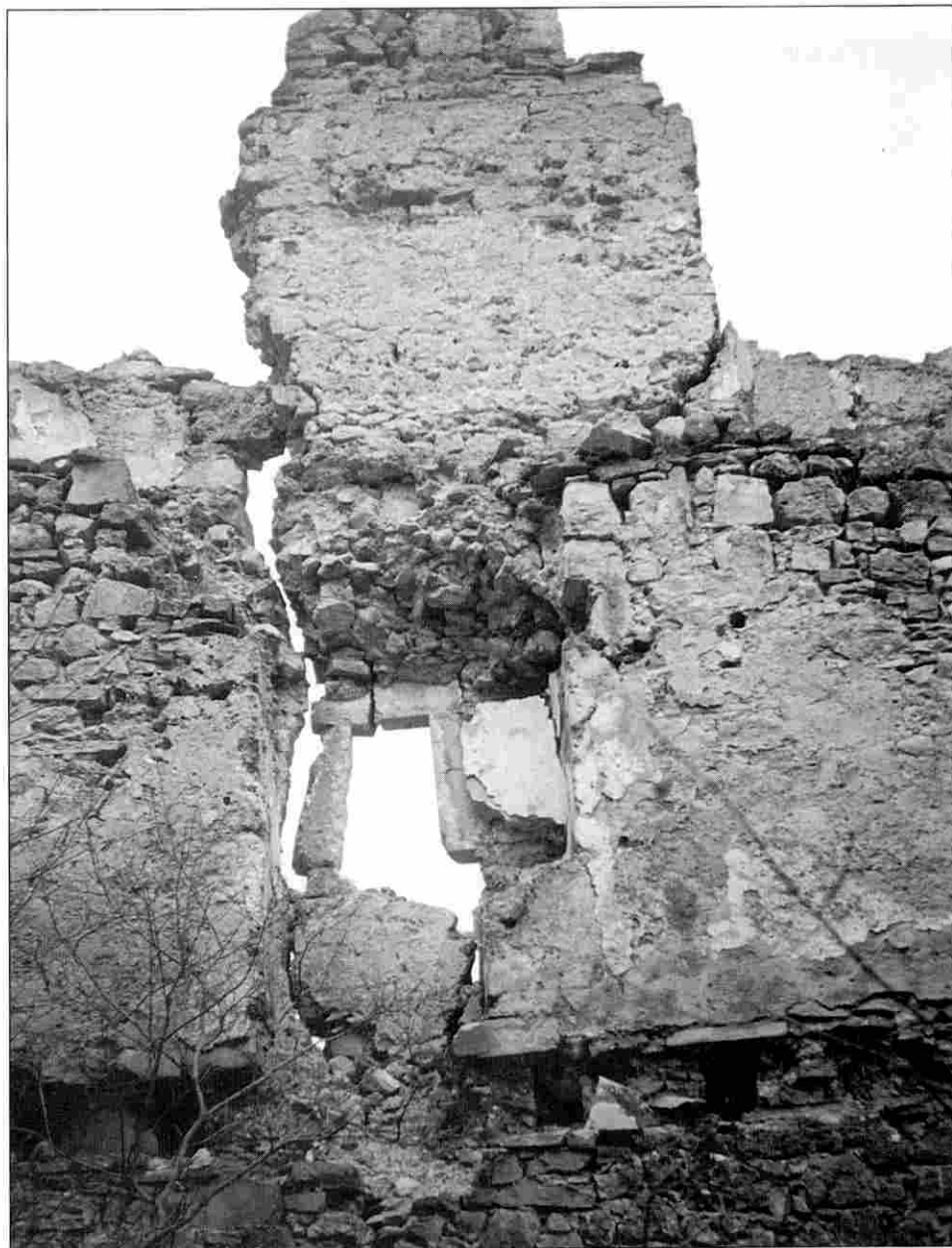

Slika 22. Unutrašnjost palasa, pogled s istoka (D. MILETIĆ, 1992.)

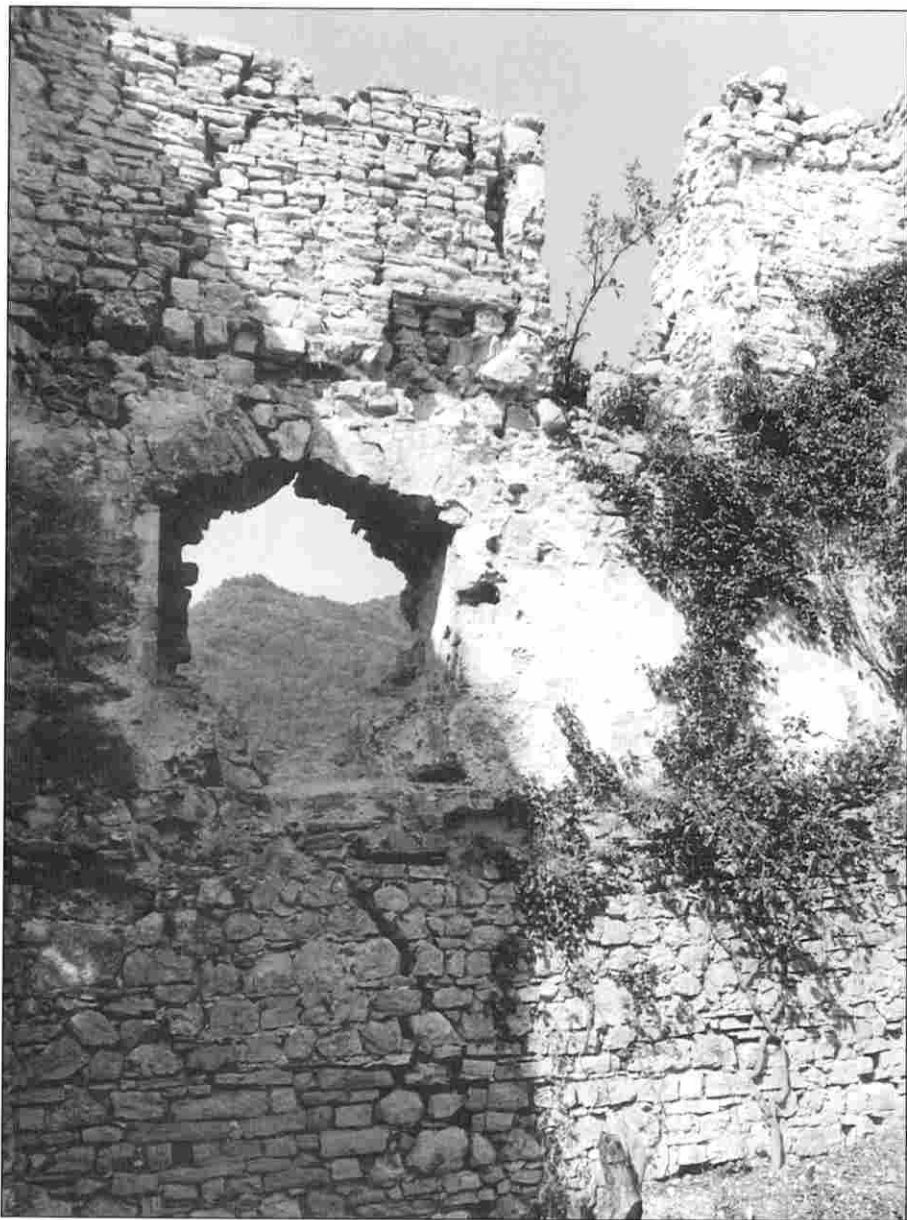
Abb. 22 Palaisinneneeraum, Ansicht von Osten (D. MILETIĆ, 1992)

Slika 23. Unutrašnjost palasa, zapadna prozorska os (D. MILETIĆ, 1993.)
 Abb. 23 Palaisinnenraum, westliche Fensterachse (D. MILETIĆ, 1993)

Slika 24. Unutrašnjost palasa, zapadna prozorska os (N. VRANIĆ, 1961.)
 Abb. 24 Palaisinnenraum, westliche Fensterachse (N. VRANIĆ, 1961)

Slika 25. Unutrašnjost palasa, pogled na zapadni zid (D. MILETIĆ, 1993.)
Abb. 25 *Palaisinnenraum, Ansicht der Westwand* (D. MILETIĆ, 1993)

Slika 26. Pogled na unutrašnjost palasa s jugozapada (D. MILETIĆ, 1993.)
Abb. 26 *Ansicht des Palaisinnenraums von Südwesten* (D. MILETIĆ, 1993)

Teško je očekivati da će se u postojećim uvjetima rada u zaštiti spomenika kulturne baštine, s obzirom na način financiranja i mjerila koja se primjenjuju, ubrzo pokrenuti potrebni opsežniji radovi na nekom od plemićkih gradova. Zbog toga je krajnje vrijeme da služba, koja bi morala skrbiti za njihovu zaštitu kao i neke druge institucije koje se bave istraživanjem kulturne baštine, putem Ministarstva kulture pokrenu akciju da se ova kategorija spomenika izdvoji i financira u okviru zasebnog programa. Istraživanje i zaštita plemićkih gradova u Hrvatskoj morala bi postati jedan od najviših državnih interesa na području kulture, točnije, jedan od njezinih kapitalnih projekata koji bi neposredno financirao Hrvatski državni sabor. Dakle, to bi moralo biti nešto slično nekadašnjem projektu financiranja izgradnje "Četiri kapitalna objekta u kulturi" kojem danas možemo zahvaliti postojanje Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, Muzeja crkvene umjetnosti u Zadru i nove Sveučilišne i nacionalne biblioteke u Zagrebu. Bez takvog ili nekog sličnog rješenja financiranja, kojim bi se stvorili uvjeti za istodobno pokretanje rada na najmanje pet do šest plemićkih gradova, oni će se i dalje ubrzano "topiti", da bi im se kao npr. Malom Kalniku, gotovo potpuno izgubio trag. A s nestankom njihovih tragova na površini zemlje, nestat će i ovo malo zanimanja za istraživanje i zaštitu.

Literatura

- Belošević S., 1926., Županija varaždinska i slob. i kralj. grad Varaždin, Zagreb, 1926.
 HORVAT A., 1976. - 1977., O djelovanju Zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji od 1910. - 1914., *Godišnjak ZSKH*, Zagreb, 1976.-1977., 2. - 3.
 IVANČAN L., 1933., Aleksander Ignacij barun Mikulich de Brokunovecz, *Bogoslovna smotra*, Zagreb, 1933., 3.
 KLAJČ V., 1917., *Acta Keglevichiana*, Zagreb, 1917.
 LASZOWSKI E., 1914. Grad Belec, *Hrvatska prosvjeta*, Zagreb, 1914., 1.
 LASZOWSKI E., 1898., Ban Ivan Vitovac, *Prosvjeta*, Zagreb, 1898., 1. - 4.
 STAHLJAK T., 1995., Gjuro Szabo djelo jednog života, Zagreb, 1995.
 SZABO Gj., 1914., Spomenici kotara Krapina i Zlatar.
 SZABO Gj., 1920., *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1920.
 SZABO Gj., 1939., *Kroz Hrvatsko zagorje*, Zagreb, 1939.

Zusammenfassung

BURG BELEC

In der Topographie der Kulturdenkmäler ragt das Zagorje-Dörfchen Belec durch seinen wertvollen und zahlreichen Kulturschatz hervor. Neben den ältesten romanischen Strukturen in der Kirche des Hl. Georg, die in der gotischen Periode in zwei Hauptentwicklungsphasen weitergebaut wurde, begegnen wir hier dem wichtigsten Beispiel eines Gesamtkunstwerks des Barocks in der Kirche der Madonna von Schnee, sowie den Ruinen der Burg Belec und dem Schloß Selnica im Stil des Spätbarocks und Klassizismus. Obwohl Belec in den geschichtlichen Quellen zum ersten Mal 1334 erwähnt wurde, ist seine Entstehung mit dem tschechischen König Otokar zu verbinden, unter dessen Herrschaft sich Zagorje 1270 befand, oder vor das Ende des 13. Jh. zu datieren. Die Burg wurde in der ersten Hälfte des 18. Jh. verlassen.

Die Burg Belec wurde auf dem 580 m hohen, isoliert stehenden Gipfel des Berges Ivanščica errichtet, dessen drei Seiten äußerst steil sind, so daß der Zugang nur über die westlichen, etwas milderen Hänge möglich ist. Die Burg erstreckt sich vom Norden nach Süden 60 m in die Länge, und die größte Breite beträgt 21 m. Im Südlichsten Teil, wo sich das älteste Burgtor befindet, wurde im 16. Jh. ein halbrunder Anbau zur Festigung der Wehrmauern sowie zur übersichtlicheren Kontrolle des Zugangs zur Burg errichtet.

Der ältere Teil der Burg ist von einer Schutzmauer umgeben, deren einem potentiellen Ansturm ausgesetzten Seiten 2,60 - 2,75 m, und deren sichere Seiten nur 0,95 - 1,12 m dick sind. Im nördlichen und sichersten Teil der Burg befindet sich ein zweistöckiges Palais, und an der genauso sicheren östlichen Seite des Hofes wurde ein Wohn- und Wirtschaftsgebäude angebaut. Von der architektonischen Plastik ist nur verschwindend wenig - nur ein steinerner einfacher Fensterrahmen und kleinere Teile eines anderen Fensterrahmens - erhalten, was die genaue Datierung der einzelnen Schichten erschwert.

Fotografije: 2., 7., 11., 24. - Fototeka Uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine
 Fotografije: 5., 6., 9., 10., 12., 13., 14., 16., 17., 18., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 26., Fotoiteka Hrvatskog restauratorskog zavoda

Fotos: 2, 7, 11, 24 - Fotothek des Amtes zum Schutz des Kultur- und Naturerbes
 Fotos: 5, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 - Fotothek der Kroatischen Restaurierungsanstalt

